

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI'NIN İZMİR VİLÂYETİ'NDEKİ TEŞKİLÂTI VE FAALİYETLERİ:

Serap TABAK

1. Giriş:

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi hayatında Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası'ndan sonra kurulan en önemli muhalefet fırkası Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır. Serbest Fırka, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın teşvik ve desteğiyle, yakın arkadaşı Fethi (Okyar) Bey tarafından kurulmuştur. Yeni muhalefet fırkasının lideri Fethi (Okyar) Bey'in Paris Büyükelçiliği görevinden gelmesi, Fırka'nın kuruluşunda tesirli olan dış sebeplerin önemini arttırmıştır. Dış dünya'ya özellikle de Batı dünyasına Türkiye'yi beğendirmek ve Türkiye'nin diktatörlükle yönetilmediğini göstermek isteği de Serbest Fırka'nın kuruluşunda tesirli olmuştur(1).

Amerika Birleşik Devletleri'nde patlak veren Ekonomik Buhran, Dünya'da olduğu gibi Türkiyede'de tesirini göstermiştir. Bu sebeble, Türkiye 1929-1930 yıllarında çok ağır mali ve iktisadi buhran geçirdi (2). Türkiye'nin başlıca ihracat kaynağı olan hammaddelerin fiyatlarında büyük oranda bir durgunluk gözlemlendi. Türkiye, daha henüz sanayileşmenin başında bulunuyordu. Ayrıca, ülke Lozan antlaşmasının gümrükler hususundaki sınırlamalarından da yeni kurtulmuştu. 1928 yılında mahsül çok fena olmuştu. 1929 yılı çok daha iyi olmasına rağmen ülkede sefalet ve sıkıntı çok artmıştı(3). Diğer yandan da hükümetin izlediği ekonomik politika, özellikle sıkı para politikası halkı bunaltıp onun teşebbüs gücünü engelliyordu. Bütün

---

* Bu makale "Serbest Cumhuriyet Fırkası ve İzmir Vilâyeti", İzmir 1990 adlı Yüksek Lisans tezimizin "Serbest Fırka'nın İzmir Vilâyeti'nde Kuruluş Çalışmaları" başlıklı kısmının düzeltilmiş biçimidir.

1 Mete Tuncay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması**, Ankara, 1981, s. 245.

2 Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Dönemi'nin İktisadi Tarihi(1923-1950)**, Ankara, 1986, s. 206-207, **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları**, Giriş: İsmail Arar, İstanbul, 1983, s.83.

3 Y. S. Tezel, **A.g.e.**, s.205-206; Walter F. Welker, "Serbest Fırka Başarı veya Başarısızlık", **Forum Dergisi**, C.XIII, S.167, Ankara, 1961, s.9; İlhan Tekeli-Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranı'nda Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Ankara, 1983, s.75-78 ve 88-90.

bunlardan başka, ülkede tek parti rejiminin hakim olmasından dolayı şikayetler ve ızdıraplar yeterince dile getirilemiyordu(4).

1930 yılına gelindiğinde, Dünya Buhranı'nın tesirleri Türkiye'de daha çok etkisini göstermeye başladı. 1930 yılında halkın ruhi durumu, nisbeten uyanık olan Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgelerinde oldukça bozuktu. Bu bölgelerde iktisadi buhran bütün şiddetiyle sürüyordu. Fiyatlar çok düşmüş olmasına rağmen malın alıcısı yoktu. Özellikle de ticaret ile geçinen şehir ve kasaba halkı buhrandan oldukça şikayetçiydi. Orta ve Doğu Anadolu'nun hububat ve hayvancılıkla geçinen halkı da bu durumdan dolayı bitkindi(5).

Serbest Fırka'nın kurulmasıyla halk kitlelerindeki hoşnutsuzluğun su yüzüne çıkması sağlandığı gibi Halk Fırkası'nın siyasetinin başarısızlığı da belirginleşmiştir. Ayrıca Halk Fırkası'nın bozuk yanları açığa vurularak temizlenmiş ve dolayısıyla da fırka güçlenmiştir(6).

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine muhalif olanları yine kendisinin istediği bir biçimde örgütleyip ülke çapında ortaya çıkan ya da gizli duran karşıt eğilimleri bir noktada toplayarak denetlemek istemesi yeni muhalefet fırkasının kurulmasında tesirli oldu denilmektedir(7). Bundan başka, Gazi'nin Serbest Fırka'yı İsmet Paşa'nın nüfuzunu azaltmak için kurduğu da söylenmektedir(8).

Gazi Mustafa Kemal Paşa'da muhalefet fırkası kurma isteği 1930 yılının Ağustos ayından üç-dört ay öncesine kadar götürülebilirse

---

4 H.Menteşe, A.g.e., s. 83; Johannes Glasneck, **Kemal Atatürk und die Moderne Türkei** (VEB, Deutscher Verlag der Wissenschaften), Berlin, 1971, s.229-230; İ. Tekeli-S.İlkin, A.g.e., s.91-98.

5 Şevket Süreyya Aydemir , **Tek Adam, Mustafa Kemal (1922-1938)**, C.III, İstanbul, 1966, s.386-387.

6 Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, C. II, Ankara, 1973, s.405; Mahmut Goloğlu, **Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, 1970, s.274.

7 M. Tuncay, A. g. e., s.249; Peyami Safa, "Bakışlar: İki Parti ve Serbest Fırka", **Tasvir**, 26 Haziran 1945.

8 A. Us, A. g. e., s. 133-134.

de gerçekleşmesi Fethi Bey'in Paris Büyükelçiliği görevinden iki aylığına izinli olarak yurda dönüşüne rastlar. Fethi Bey, 1930 yılının yaz aylarında Yalova'daki Termal Oteli'nde istirahat eden Gazi'yi ziyaret edip ona ülkede gördüğü genel durum ile ilgili ayrıntılı bir rapor sundu. Bu raporda, Fethi Bey, aksaklıkları tek tek sergilemeye çalıştı. Gazi, raporun geniş bir tartışmasını Fethi Bey ile yaparak kendisinden eleştirilerini daha geniş bir ölçüde ve kamuoyu önünde hükümeti uyuracak bir biçimde yapması için bir muhalefet fırkası kurmasını istedi. Fethi Bey'de, Gazi'den iki fırkaya karşı tamamen birtaraf kalarak eşit muamelede bulunması, kendisinin kuracağı fırkaya hükümetin hoşgörüsü ile bakması ve mülki teşkilatın fırkasına hiç bir baskı yapmaması konusunda güvenceler aldıktan sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurmayı kabul etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'da bütün bunlara karşılık olarak Fethi Bey'den yeni rejimin temel ilkelerinin korunması konusunda güvence istemiştir.

Yeni bir muhalefet fırkasının kurulacağını kamuoyuna duyurmak için sırasıyla önce Fethi Bey'in mektubu 11 Ağustos 1930'da daha sonra da Gazi'nin mektubu 12 Ağustos 1930 tarihli gazetelerde yayınlandı. Serbest Fırka'nın kurulması için en üst makamdan izin çıktı. Böylece, 12 Ağustos 1930 da Serbest Cumhuriyet Fırkası resmen kurulmuş oldu(9).

Serbest Fırka'ya kısa süre zarfında pek çok kişi üye olmuştur. Yeni fırkaya üye olanların ortak özelliği hem Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya yakın hem de İsmet Paşa'nın hükümetine muhalif kişiler olmasıdır. Bu kişilerden bazıları Nuri (Conker) Bey, Ahmet Ağaoğlu Bey, Makbule (Atadan) Hanım, Tahsin (Uzer) Bey ve Süreyya (İlmen) Bey'dir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik esaslarına bağlıydı. Yeni muhalefet fırkası ekonomik bakımdan liberal ekonomiyi savunuyordu. Özel teşebbüsün yapamadığı işlerde devlet ekonomiyeye müdahale edebilecekti. Yabancı

---

9 Ahmet Ağaoğlu, **Serbest Fırka Hatıraları**, 2. Baskı, İstanbul, 1969, s.159-160; **Ayın Tarihi Mecmuası**, (Haziran-Eylül 1930), C. 22-23, S:75-78, Ankara, 1930, s.6581-6582; **Vakit**, 9 Ağustos 1930.

sermayenin teşvik edilmesi, vergilerin hafifletilip tahsilindeki yolsuzlukların giderilmesi ve tek dereceli seçim sisteminin getirilmesi de yeni muhalefet fırkasının programının önemli maddelerini içeriyordu(10).

Mustafa Kemal Paşa, Serbest Fırka'nın kuruluş çalışmaları sırasında iki fırka arasında tarafsız kalacağı sözünü vermişti. Yeni fırka lideri Fethi Bey'e göre; Gazi bu sözüne rağmen kendisinin 11 Ağustos 1930 tarihli mektubuna cevap olarak yazdığı 12 Ağustos 1930 tarihli mektubunda, Cumhurbaşkanlığı görevi sona erdiğinde Halk Fırkası'nın başına geçmesinin tabii olacağını bildirerek tarafsızlığını bozmaya başlamıştı(11).

2. Serbest Fırka'nın İzmir Vilâyeti'nde Kuruluş Çalışmaları:

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın "Yasası"nın "Üçüncü Kısım", "Fırka Teşkilatı"na ayrılmıştı. Bu bölümde ilk önce "Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın teşkilatı aşağıdan yukarıya doğru yürür" cümlesi yer almaktadır. Bu sebeble de teşkilatlanma ile ilgili maddeler alt düzeydeki teşkilat birimlerinden başlamış bulunmaktadır(12).

Serbest Fırka'nın en alt düzeydeki teşkilat birimi "Köy ve Mahalle Ocağı" olarak belirtilmiştir. Bu ocağın, içlerinden biri başkan olmak üzere üç kişilik bir idare heyeti vardır. Köy ve mahalle ocaklarından sonra "Nahiye Ocakları" gelmektedir. Nahiye Ocakları'nın yönetim kurulu beş kişiden oluşmaktadır. Bu ocakların üstünde Kaza kongresine seçilecek olan yedi kişiden meydana gelen "Kaza Ocağı" yer almaktadır. Kaza ocağının yedi üyesinden biri başkanlık, biri katiplik, biri de muhasebecilik görevini yapacaktır. Bundan başka kaza ocağı için üç kişinin de yedek üye seçilmesi kararlaştırılmıştır. Yeni Fırka'nın İl örgütü ise "Vilayet Ocağı" olarak

---

10 Fethi Okyar, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?**, Haz. Nermin (Okyar) Kırdar, İstanbul, 1987, s.57-59; Feridun Kandemir; **Serbest Fırka Nasıl Kuruldu? Siyasi Dargınlıklar**, C.IV, İstanbul, 1955, s.72-74.

11 F.Okyar, **A. g. e. s.** 65.

12 **Hakimiyet'i Milliye**, 28 Ağustos 1930; T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, **Türkiye'de Siyasi Dernekler**, C.II, Ankara, 1950, s.77-84.

adlandırılmıştır. İl kongresince seçilecek olan dokuz kişiden oluşan ocak' da bulunan üyelere biri başkan, biri katip ve biri de muhasebeci olarak görev yapmaktadır. Fırkanın genel merkezine "Merkez Ocağı" adı verilmiştir. Merkez ocağı büyük kongrece seçilen dokuz asıl ve beş de yedek üyeden meydana gelmektedir. Genel başkan, genel sekreter ve muhasip olacak kişiler bu dokuz kişi arasından seçilecektir(13).

Yeni fırkanın yasasında bütün ocakların yılda bir defa kongre yapmaları öngörülmüştür. "Büyük Kongre" ise, "Vilâyet Kongreleri"ne seçilecek en çok üç temsilci ile yeni fırkaya üye mebuslardan meydana gelecek ve yılda bir kez toplanacaktır.

T.B.M.M.'ndeki Serbest Fırkaları mebusları da kendi aralarında "Fırka Grubu"nu meydana getirmektedir. Fırka Grubu'nun başkanı Merkez Ocağı başkanı, o bulunmadığında ise genel başkanlık görevini yapmaktadır. Grubun, en az onbeş günde bir kez toplanması öngörülmektedir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın "Fırka Yasası'nın son maddesi, "geçici" madde olarak konulmuştur. Bu maddeye göre, "Kongre akdolununcaya kadar Vilâyet Ocakları Merkez Ocağı'ndan verilecek selâhiyet üzerine teşekkül eder. Vilâyet Ocakları, kaza ocaklarını, kaza ocakları nahiye ocaklarını, nahiye ocakları da köy ve mahalle ocaklarının teşkiline selâhiyet verecektir". Bu geçici madde büyük önem taşımaktadır. Çünkü, Serbest Fırka'nın kısa süren hayatı boyunca, "kongre" yapılamamış olduğundan bu geçici maddeye göre teşkilat işleri yürütülmüştür(14).

Serbest Fırka'nın taşra teşkilatı, fırkanın kurucularının ve mebuslarının görevlendirdiği ya da onayladığı kişilerce kurulmuştur. 12 Ağustos 1930'da Serbest Fırka'nın kuruluşu resmen tescil edildikten sonra, yeni muhalefet fırkası Ankara, İstanbul ve İzmir'de teşkilat yapma işine girişmiştir. Serbest Fırka'nın idare heyeti azasından Ankara mebusu Talat Bey, Ankara'daki teşkilatı yapmakla

---

13 Çetin Yetkin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı**, İstanbul, 1982, s. 101.

14 T.C. İç. Bak. Em. Gen. Müd., **A. g. e. s.77-84.**

görevlendirilirken, İstanbul mebusu Ali Haydar Bey ise İstanbul teşkilâtını yapmakla vazifelendirilmiştir(15). Serbest Fırka'nın İzmir teşkilâtını kuracak olan kişinin belirlenmesi hayli zor oldu. Şehirde kimin Serbest Fırka teşkilâtını yapacağı meselesi de ancak yeni fırka lideri Fethi Bey'in İzmir'e 4 Eylül 1930 tarihinde gelmesiyle açıklık kazandı. Bu hususta, İzmir'de çeşitli söylentiler çıkmıştır. Bu rivayetlerden birine göre, fırka lideri Fethi Bey, Serbest Fırka'nın İzmir teşkilâtını yapmak için İzmir'de çiftçilik yapan eski Adana Valisi Cevdet Tahir Bey'i görevlendirmişse de, o; "vaktiyle siyasetle çok uğraştım, şimdi kendi çiftliğimde çalışmak istiyorum" diyerek bu teklifi kabul etmemiştir (16). Diğer bir söylentiye göre ise, Serbest Fırka'nın İzmir temsilciliğine eski Adliye Vekili Refik Şevket Bey seçilmiştir(17). 26 Ağustos günü vapurla İzmir'e gelen Avukat Refik Şevket Bey, bir İzmir'li gazetecinin sorduğu suale, söylentinin doğru olmadığını, değil Serbest Fırka liderleriyle fırka ile ilgisi olan kimselerle dahi görüşmediği cevabını vermiştir(18).

---

15 **Vakit**, 14 Ağustos 1930; **Hizmet**, 19 Ağustos 1930.

16 **Hizmet**, 19 Ağustos 1930; **Vakit**, 17 Ağustos 1930; Ç. Yetkin, A. g. e. , s. 103. Hizmet ve Vakit gazetelerinin İzmir'de Serbest Fırka Teşkilatını yapmakla görevlendirildiğini belirttikleri eski Adana valisi Cevdet Tahir Bey'in adı **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler** adlı eserde Ali Cevdet Belbez olarak geçmektedir. Bu kişinin Ali Cevdet Belbez olması gerekir Çünkü hem **1973 Adana İl Yıllığı** ve hem de Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler adlı kitapta, 1916-1917 yılları arasında Adana Valisi olarak Ali Cevdet (Belbez) Bey'in adı belirtilmektedir. A. Cevdet Bey, 1878 yılında İşkodra'da doğmuştur. Babası eski valilerden ve vezir payelilerden Mehmed Tahir Paşa, annesi ise Hatice Hanım'dır. A. Cevdet Bey, orta öğrenimini Nümüne-ı Terakki Mektebi'nde, lise öğrenimini ise Mülkiye'nin İdâdi kısmında tamamlamıştır. A. Cevdet (Belbez) Bey, 2 Nisan 1916'da Adana, 22 Ekim 1916'da ise Ankara Valiliği görevlerinde bulundu. 1917 yılının Şubat ayında Ankara Valiliği'nden ve memuriyetten istifa ederek ayrılmıştır. Daha sonra ise, Bergama yakınlarındaki büyük çiftliğine çekilerek ziraatle uğraşmaya başlamıştır. Ocak 1955'de Ali Cevdet Belbez Bey, İstanbul'da ölmüştür. Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C. III (1860-1908), Ankara, 1968-1969, No: 782; **1973 Adana İl Yıllığı**, s.441.

17 **Hizmet**, 18 Ağustos 1930; **Vakit**, 20 Ağustos 1930.

18 **Anadolu**, 21 Ağustos 1930.

Yeni muhalefet fırkasının İzmir'de yapacağı teşkilatın hazırlıklarını, "Hizmet" gazetesinin sahibi Zeynel Besim Bey ile "Yeni Asır" gazetesinin sahibi İsmail Hakkı Bey ve Edirne mebusu Faik Beyler idare etmişlerdir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir teşkilatını yapmak için 4 Eylül 1930 günü vapurla şehre gelen Fethi Bey, çevre kaza ve kasabalardan kendisini ziyarete gelen kişileri tanımadığından Zeynel Besim ve İsmail Hakkı Beyler'in rehberliğinde faaliyetlerini sürdürmüştür(19).

Fethi Bey, 5 Eylül 1930 günü, İzmir teşkilatını yapma görevini Kokaryalı (Güzelyalı)'da Necmeddin Molla'nın adamı olan Avukat Reşat Bey'i memur etmiştir. Ancak, Reşat Bey'in İzmir'de fazla nüfuzu yoktu(20).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın 6-7 Eylül 1930 günü İzmir Vilâyeti merkezinde toplanan "Vilâyet umumî kongresi"nde, yeni fırkanın vilâyet merkezi teşkilatının idare heyetini oluşturan 9 üyesi seçildi. Bunlar şunlardır:

İdare heyeti reisi : Doktor Ekrem Hayrı (Üstündağ) Bey,

Katip: Eski Adana ve Manisa Valisi İsmail Müştak (Gürsan) Bey (21),

Muhasip: Tüccardan Şerifzade Selahaddin Bey,

Azâlar: Operatör Esat Bey, Avukat Süleyman Faik Bey, Avukat Nuri Fettah Bey, Avukat İbrahim Ethem Bey, Tüccardan Giritli Hüseyin Bey ve "Doyçe Oryent Bank" (Deutsche Orient Bank) İkinci Müdürü Salahaddin Bey'dir (22).

---

19 **Anadolu**, 26 Ağustos 1930.

20 **Vakit**, 6 Eylül 1930.

21 Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir Vilâyetindeki, Vilâyet merkez teşkilatında katip olarak görev yapan eski Adana ve Manisa Valisi İ. Müştak Lütfü (Gürsan) Bey'dir. İ. Müştak Lütfü Bey, 1923-1926 yılları arasında Manisa, 16.8.1927 ile 16.8.1928 tarihleri arasında ise Adana Valiliği görevlerinde bulunmuştur. **1973 Adana İl Yıllığı**, s.442.

22 **Yeni Asır**, 7 Eylül 1930; **Hizmet**, 7 Eylül 1930; **Vakit**, 7 Eylül 1930.

İzmir Vilâyeti merkezine bağlı nahiyelerde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın nahiyeye idare heyetini oluşturan azalar şunlardır:

1- Kemeraltı nahiyesi idare heyeti:

Avukat Ömer Fuat , Manastırlı Doktor İsmail Hakkı, Salepçizade Refik, Doktor Demir Ali, Tüccardan Giritli Safer ve Dış Doktoru Recep Hulusi Beyler'den meydana gelmektedir (23).

2- Alsancak nahiyesi idare heyeti:

Doktor Abdi Vehbi, Avukat Şevkati, Filorinalı Rıza, Dramalı Şemsi ve Yemalaki Celal Beyler'den teşekkül etmiştir (24).

3- Tilkilik nahiyesi idare heyeti:

Doktor Zihil, Tüccar Uşaklı Ahmet Tevfik ve Manifaturacı Hasan Beyler'den meydana gelmiştir (25).

4- ~~İkiçeşmelik~~ nahiyesi idare heyeti:

Doktor Hasan Kemal, Forbes Kumpanyası memurlarından Hasan Fehmi, Tüccardan Ömer Kahraman, Avukat Halit Tevfik ve Dışçı Ali Rıza Beylerden teşekkül etmiştir (26).

5- Karantina (Küçükyalı) nahiyesi idare heyeti:

Tüccardan Hıfzı Şakir, Razlıklı İbrahim, Avram Mesiri, Karagöllü Zila ve Emekli Necati Beyler'den meydana gelmiştir (27).

6- Karşıyaka nahiyesi idare heyeti:

Doktor Kazım Kara Ali, Dış Tabibi Mehmet Ali Cimcoz, Dış Tabibi Ali Halim, Avukat Şevki Bedri, Eski İthalat Müdürü Mazlum ve

---

23 Hizmet, 17-19 Eylül 1930; Yeni Asır, 17 Eylül 1930.

24 Hizmet, 19 Eylül 1930.

25 Hizmet, 19 Eylül 1930.

26 Hizmet, 19 Eylül 1930.

27 Yeni Asır, 22 Eylül 1930; Hizmet, 19 Eylül 1930; İzmir'in "Karantina" semtinin adı bu gün "Küçükyalı"dır.

Tüccardan Zeytinzade Remzi Beyler'dir. Heyetin yedek üyeleri de Tüccardan Lütfü ve Diş Tabibi Ferit Cemal Beyler'den oluşmuştur (28).

7- Reşadiye (Aksoy) nahiyesi idare heyeti:

Aydın şimendüfer kumpanyası Doktoru Ethem, Avukat Ağaoğlu Reşat Bey, Avukat Pertev, Simsarzade Fehmi, Maarif Müdürü Rahmi ve Mühendis Ömer Lütfü Beylerden meydana gelmiştir (29).

8- Bornova nahiyesi idare heyeti:

Simsar Reşat, Tütüncü Kavalalı Mustafa, Hacı Hüsnüzade Halit, Giritli Zekai, Emekli Binbaşı Zekeriya, Hasan, Tüccardan Giritli Recep Beylerle Cemal Ağa'dan oluşmaktadır (30).

9- Buca merkez nahiyesi idare heyeti:

Dramalı Hüsnü, Oryantel Karpetten Nureddin, Tüccardan Hacı Alızade Abdullah, Dramalı Recep, Makinist Asım ve Doktor İzzeddin Beylerden teşekkül etmiştir (31).

10- Seydiköy nahiyesi idare heyeti:

Yusuf Ziya, Ali Halim, Fazlı Yaşar, Kavalalı Hafız Ahmet, Halil Hilmi ve Kavalalı Hafız Ömer Beyler'den meydana gelmiştir . Yedek azaları ise: Kalfa Ahmet Efendi ile İbrahim Halil Efendi'dir (32).

---

28 **Hizmet**, 9, 21 Eylül 1930; **Vakit**, 10 Eylül 1930.

29 **Hizmet**, 19 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 22 Eylül 1930, İzmir'in "Reşadiye" nâhiyesi bu gün"Aksoy sokağı" civarı olmalıdır.

30 **Hizmet**, 9, 12 Eylül 1930.

31 **Hizmet**, 9, 12, 21 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 12 Eylül 1930; Yeni Asır ve Hizmet gazetelerinde Serbest Fırkanın Buca merkez nahiyesi idare heyetinin dışında, Ayrıca Buca nahiyesi Serbest Fırka idare heyeti başlığı altında bir liste verilmiştir. Bu listenin ne olduğu tarafımızdan anlayamadığı için listeyi aynen vermeyi uygun bulduk. Liste'de isimleri olan kişiler şunlardı: Doktor Cemal, Eczacı Mehmet Kamil, Gevkilli Abdurrahman, Miralay Mütেকaidi Osman, Hacı Alızade Abdullah, Yanyalı Nusret, Mehmet Sami ve Çiftçi Recep Beyler'dir.

32 **Hizmet**, 16, 21 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 16, 17, 21 Eylül 1930.

11- Cumaovası (Menderes) nahiyesi idare heyeti:

Hoca Efendizade Tevfik, Zeynel Abidin, Hadi, Bekirođlu Hüseyin, Kavalalı Ahmet, İbrahim ve Abdi Beyler'den oluşmuştur.

12- Değirmendere nahiyesi idare heyetinin asıl azaları:

İsmailoğlu İbrahim Hakkı, Durmuşoğlu Fevzi, Moralı Osman Efendi ile ihtiyat birinci mülazımı Ali Rıza Beyler'den meydana gelmiştir. Yedek azaları ise; A.Osman Zevcesi Hatice Hanım, Ahmet Efendi ve O. Osman Efendi'dir (33).

3. Teşkilâtın Faaliyetleri:

Serbest Fırka'nın Vilâyet Umumî Kongresi, 6 Eylül 1930'da ilk toplantısını yaparak vilâyet merkez teşkilâtının idare heyetini seçmiştir. Bu seçim sonucunda 9 kişiden oluşan idare heyetinin 7 üyesi belirlendi. 7 Eylül 1930 günü ise yeni fırkanın vilâyet umumî kongresi ikinci defa toplanarak vilâyet idare heyetinin diğer iki üyesini de seçmiştir. Böylece Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın vilâyet merkezi idare heyetinin 9 üyesi belirlenmiş oldu (34). Seçimden sonra göreve başlayan vilâyet merkezi idare heyeti ilk iş olarak, Serbest Fırka'ya şehirde vilâyet merkez binası aramaya girişmiştir. Fırka'nın merkez binası olarak Beyler sokağındaki eski su işleri dairesinin tutulması, orası olmadığı takdirde de o civarda münasip bir başka binanın kiralanması kararlaştırıldı. Yeni fırkanın idare heyeti ayrıca vilâyet merkezi ile merkeze bağlı nahiyeler ve kazalarda Serbest Cumhuriyet Fırkası teşkilâtının kurulmasını ve İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül 1930 günü yapılacak olan merasime de iştirak etme kararlarını aldı. 7 Eylül 1930 günü ise, İzmir'de Serbest Fırka idare heyetinin göreve başlaması sebebiyle Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Fırka liderleri Fethi Bey'e telgraf çekildi. Yeni muhalefet fırkasının İzmir vilâyet merkezi ocağının idare heyeti 8 Eylül 1930 günü şehirde bulunan Türk vatandaşlarına bir beyanname yayınlayarak Serbest Fırka'nın İzmir vilâyet ocağının resmen teşekkül ederek vazifeye

---

33 Hizmet, 21 Eylül 1930; İzmir'in "Cumaovası" nahiyesinin günümüzdeki ismi "Menderes" olarak değişmiştir. Yeni Asır, 16, 17, 21 Eylül 1930.

34 Yeni Asır ,7 Eylül 1930; Vakit, 7 Eylül 1930; Hizmet, 7 Eylül 1930.

başladığını bildirdi. Bu beyannamede ayrıca, 18 yaşını doldurup, siyasî ve medeni haklarından mahrum edilmemiş, kötü şöhretle tanınmamış ve vatana karşı ihanetle suçlanmamış her Türk vatandaşının Serbest Fırka'ya girebileceği belirtilmekteydi. Bundan başka bir de Birinci Kordon'daki rıhtım hanında 11 Eylül 1930 tarihinden itibaren fırkaya aza kayıtlarına başlanacağı da halka bildirilmekteydi.

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın vilâyet ocağı idare heyeti 8 Eylül 1930 günü İzmir'de bulunan T.B.M.M.'i reisi Kazım (Özalp) Paşa ile İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Paşa'yı, Cumhuriyet Halk Fırkası'nı ve Belediyeyi resmi olarak ziyaret etti. Aynı gün Karşıyaka, Buca ve Bornova hanİYeleri ile Torbalı kazası Serbest Fırka idare heyetleri de teşekkül etti (35). 11 Eylül 1930 günü ise, yeni fırkanın idare heyetinin ziyaretine mukabele olarak, Halk Fırkası'nın mutemedi ve fırkanın idare heyeti azasından Eczacı Ferit ve Doktor Cevdet Fuat Beyler, Serbest Fırka'nın İzmir teşkilatının reisi olan Doktor Ekrem Hayri Bey'i ziyaret ederek, yeni fırkanın kuruluşunu tebrik etmişlerdir (36).

Serbest Fırka'nın vilâyet merkez ocağı; 11 Eylül 1930 günü de İzmir halkına seslenen ikinci bir beyanname yayınlandı. Bu beyannamede Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Beyler sokağında Doktor Şükrü Osman Bey'in muayenehanesinin yanındaki merkez binasında faaliyete ve aza kaydına başladığı belirtiliyordu. Ayrıca, yeni fırkaya aza kaydolmak isteyen vatandaşların hergün dokuz ile onyedİ saatleri arasında merkeze müracaat ederek aza kaydedebilecekleri beyan ediliyordu. Vilâyet merkez ocağı idare heyeti, 11 Eylül 1930 günü Doktor Ekrem Hayri Bey'in, başkanlığında bir toplantı yaparak yeni fırkanın nahiye ve kaza teşkilatının meydana getirilmesi işi ile uğraştı (37).

Serbest Fırka vilâyet merkez ocağının fırkaya aza kayıtlarının başladığını ilân etmesinden sonra geçen iki gün zarfında kayıd olanların sayısı on bin'den fazlaya ulaşmıştır. Bu sebeble, yeni

---

35 Hizmet, 9 Eylül 1930.

36 Anadolu, 12 Eylül 1930; T.C. İçiş.Bak. Em.Gen.Müd., A. g. e., C. II, s. 77-84.

37 Hizmet, 12 Eylül 1930; Yeni Asır, 12-14 Eylül 1930.

muhalefet fırkası vilâyet ocağı 12 Eylül tarihli toplantısında kayıt işlerini hızlandırmak ve kolaylaştırmak için çevre nahiye ve kazalarda fırka teşkilatı yapmaya ve fırkaya kayıd olacakların burularda kaydedilmesine karar verdi. Bunun üzerine Karşıyaka nahiye ocağı, 14 Eylül 1930'dan itibaren yeni banka sokağından üye kaydına başlamıştır (38).

Yeni Fırkanın vilâyet merkez ocağı 15 Eylül 1930 günü öğleden sonra da bir toplantı yaparak bazı önemli kararlar aldı.

İzmir'in Seydiköy nahiyesinde de Serbest Fırka teşkilatını yapmıştır. Seydiköy'de yeni fırkanın nahiye ocağı idare heyetinin başkanı Yusuf Ziya Bey, teşkilâtın kuruluş beyannamesini nahiye müdürü Alaaddin Bey'e vermişse de, o vilâyetten bu hususta bir emir almadığını söyleyerek beyannameyi kabul etmemiştir. Değirmendere ve Cumaovası nahiyelerinde de yeni fırka teşkilâtı yapılmıştır. Ancak, aynı sebepten beyannameler kabul edilmemiştir.

Serbest Cumhuriyet Fırkası Ocaklarının teşkilinde mahalli hükümetlerce bazı güçlüklerin çıkarılması üzerine, yeni fırkanın İzmir merkez ocağının idare heyeti vilâyet makamı ile temasa geçmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda valilik ile yeni muhalefet fırkasının vilâyet merkez ocağı, Serbest Cumhuriyet Fırkası ocaklarının teşkilinde şu şekilde muamele yapılmasının kararlaştırılmıştır:

1- Cemiyet teşkili için kanunen müsaade alınması lazım gelmez.

2- Ancak teşkili müteakib altıncı maddeye dayanarak mutlaka hükümete haber verilmesi lazımdır (Cemiyetler Kanunu-2).

3- Cemiyete gireceklerin 18 yaşını doldurmuş olması ve bir cinayetle mahkûm veya medenî hukuktan mahrum bulunmaması şarttır.

4-Kaza heyetleri teşkil eden ocak azaları mahalli kaymakamlarına bir beyanname vermeye mecburdurlar. Bunda yazılacak olan şeyler şunlardır:

---

38 Hizmet, 14, 15 Eylül 1930; Yeni Asır, 16 Eylül 1930.

a) Cemiyetin ünvan ve maksadı.

b) Merkez idaresi,

c) Umur idare heyeti ile mükellef olanlar (yani Ocak azaları)'nın isim, san'at ve mahalli ikametleri.

Bu beyanname Serbest Cumhuriyet Fırkası, ocak azaları tarafından imzalanacak ve mühürlenecek, ayrıca nizamnamenin iki nüshası da mühürlenerek beyannameye eklenecektir.

İlmühaber alındıktan sonra mutlaka ocak azalarının kimler olduğu ile ocağın teşekkül ettiği ilân edilecektir. Kaza azalarının bilhassa ilânı cihetine ihtimam etmeleri lâzımdır. Ocak azası değiştiği veya ikametgahlarını değiştirdikleri zaman hükümete bildirmeleri zorunludur.

Ocakta tutulması zorunlu olan defterler ise şunlardır:

1- Cemiyet azasından hüviyet veya tarih'i duhullerine ,

2- İdare heyetinin mukarrerat ve muhaberat ve tebligatına,

3- Cemiyetin veridat ve masarifini müfredat vecile nevi ve miktarına mahsus defterlerdir.

Bu kanuni vazife yerine getirilmezse, ocak heyeti çeşitli para cezalarına çarptırılırlar.

Köy ve nahiyelerde teşkil edilecek olan ocakların azaları da kaza ocakları tarafından beyanname ile kaza kaymakamlarına bildirilecek ve ilmühaberleri alınacaktır. Köy ve nahiyeye ocakları tarafından ayrıca beyanname yayınlanmasına lüzum yoktur. Alınacak ilmühaberlerin aslı köy ve nahiyeye ocaklarına gönderilecek ve bir sureti de kaza ocaklarında saklanacaktır.

Nefsî kazalarda yapılan mahalle ocak teşkilatını idare eden azaların isimleri de bir beyanname ile kaza ocakları tarafından kaza kaymakamlarına ve merkez vilâyet makamına verilerek ilmühaberleri alınacaktır (39).

Seydiköy'de yeni fırkanın naahiye ocağı teşkilâtının resmen kurulması sebebiyle tören de yapılmıştır. Bu törenden sonra da yeni fırkaya 350 kişi üye olarak kaydedilmiştir (40).

Serbest Fırka'nın Reşadiye, Karantina, İkiçeşmelik, Tilkilik, Alsancak, Kemeraltı ve Bornova naahiye ocakları da teşkilâtlarını tamamlamışlardır. Bu naahiyelerin teşkilâtlarının da 19 Eylül 1930 gününden itibaren vazifeye başlayacakları bildirilmektedir (41).

20 Eylül günü ise, yeni fırkanın Eşrefpaşa ve Buca naahiye ocakları teşkilâtını tamamlayarak faaliye geçmiş ve üye kaydına başlamıştır. Eşrefpaşa'da 720 kişi, Buca'da ise 1300 kişi Serbest Fırka'ya aza olarak kaydedildi. Yeni Fırka'nın İkiçeşmelik naahiye ocağı merkezi de Gedikli sokağı 3 numaralı evde 20 Eylül günü açılarak üye kaydına ve faaliyete başlamıştır. Ayrıca, İkiçeşmelik'deki yeni fırkanın naahiye merkezinde üye kayıtlarının her gün öğleden sonra 15 ile 20 saatları arasında yapılacağı halka bildirilmiştir (42).

Serbest Fırka'nın Karantina naahiye ocağı ise, 27 Eylül 1930 günü akşamı, yapılan bir törenle açıldı. Yeni fırkanın Karantina naahiye ocağı binası, eski İzmir Valisi İhsan Paşa'nın konağının yanında yer alıyordu (43).

Yeni fırkanın Tilkilik naahiye ocağı ise, Tevfik Paşa Oteli'nin Osmanzade yokuşuna bakan kısmında açılıp aza kaydına başlamıştır (44).

Değirmendağı naahiye ocağı da; 17 Ekim 1930 günü, yeni muhalefet fırkasının İzmir vilâyet teşkilatı başkanı Ekrem Hayri Bey'

---

40 **Hizmet**, 16, 25 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 16, 18 Eylül 1930.

41 **Hizmet**, 19, 26 Eylül 1930; Reşadiye'de Serbest Fırka ocağının açılışı 26 Eylül 1930'da yapılmıştır.

42 **Hizmet**, 21 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 21 Eylül 1930.

43 **Hizmet**, 28 Eylül 1930; 4 Ekim 1930 tarihli **Hizmet** gazetesi'nde ise yeni fırkanın Karantina naahiye ocağının Karantina'daki tramvay caddesinin 632 numaralı binasında faaliyete başladığı belirtilmektedir. **Hizmet**, 4 Teşrin-i evvel 1930.

44 **Hizmet**, 29 Eylül 1930.

in de katıldığı bir törenle açılarak faaliyete başlamıştır (45).

4. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kazalardaki Teşkilatı:

a- Kurucuları:

1. İzmir merkez kazası idare heyeti'nin asıl azaları:

"Doyçe Bank" (Deutsche Bank) ikinci müdürü Salahaddin, Ekmekçibaşızade Ahmet, Galip Saffeti, Simsar Hıfzı Tevfik, Palamut Şirketi Müdürü Fuat, Tüccardan Nasimi ve Komisyoncu Sami Beyler'den meydana gelmiştir.

Yedek azaları; Sadi Bey, Diş Doktoru Fahri Rüştü Bey, Diş Doktoru Recep Hulusi Bey'dir (46).

2. Bayındır kazası idare heyetinin asıl azaları:

Tüccardan Dedeğağaçlı İbrahim Bey, Gevgilili Kamil Bey, Kadızade Ekrem Bey, Recep Ferit Bey, Sadık Beyzade Ali Bey, Amir Bey ve Tütüncü Hamit Ağa'dır.

Yedek azaları; Hüseyin Fikri Bey, Kamil Efendi ve Abdullah Bey'dir (47).

3. Bergama merkez kazası idare heyeti'nin asıl azaları:

Reisi Tüccardan Hıfzı, Avukat Haluk , Tüccardan Hüseyin Fehmi, Doktor Haşim, Müftüzade İsmail Hakkı, Eczacı Sıtkı ve Sadıkzade Naci Beyler'den meydana gelmiştir.

Yedek azaları; Tüccardan Mustafa Bey, Eczacı Hakkı Bey, Enver Bey, Hacı Beyzade Şükrü Bey ve Tüccardan Hamdi Bey'dir (48).

4. Foça kazası idare heyetinin asıl azaları:

Sabık Belediye Reisi Rüştü Bey, Tüccardan Hasan Bey,

---

45 **Hizmet**, 19 Teşrin-i evvel 1930.

46 **Hizmet**, 12 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 12 Eylül 1930.

47 **Hizmet**, 11 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 17 Eylül 1930.

48 **Hizmet**, 12 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 12, 17, 22 Eylül 1930.

Tüccardan Yusuf Ağazade Yusuf Kenan Bey, Hilaliahmer Veznedarı Tüccardan M.Tevfik Bey, Sabık Tahrirat Müdürü Sücudi Bey, Yenipazarlı İbrahim Bey ve Kavalalı Hüseyin Bey'dir.

Yedek azaları; Tüccardan Yusuf Ağazade Fahreddin Bey ile Tüccardan Cemil Bey'dir (49).

5. Kemalpaşa kazası idare heyetinin asıl azaları:

Abdurrahman Efendi, Dava Vekili Ahmet Hulusi Bey, Tüccardan Hafız Hüseyin Efendi, Dışçı Hakkı Bey, Tüccardan Hakkı Efendi, Bağcı Tevfik Bey, Bağcı Hasan Bey ve Tütüncüzade Ahmet Bey'dir

Yedek azaları ise; Hacı Hasanzade Hüseyin Bey ve Bağcı Ziraat mektebi mezunlarından Cemil Bey'dir (50).

6. Kuşadası kazası'ndaki Serbest Fırka idare heyetinin başkanı; Kuşadalı Baytar Sabri Bey, Azaları ise; Avukat Cevdet, Avukat Nazmi, Fabrikatör Hasan Bey, Tüccardan Hacı İbrahimağazade Mustafa, Velizade Reha Beyler ile Tüccardan Giritli Nuri Efendioglu Hasan Efendi'dir.

Yedek azaları ise; Kunduracı Niyazi Bey, Sabık belediye reisi Kâzım Efendi ve Tüccardan Sarızade Ahmet Bey'dir (51).

7. Menemen kazası'nda yeni fırkanın kaza ocağı idare heyetinin asıl azaları:

Reis; Nalbantzade Hafız Kadri Efendi'dir. Azaları ise; Mustafa Efendizade Celal Efendi, Bekir Efendizade Mustafa Efendi, Küçükhacızade Mustafa Efendi, Hacızade Mehmet Efendi, Kumcuzade İbrahim Efendi, Avukat İdris Bey ve Tüccardan Cevahir Bey'dir.

Yedek azaları ise; Dr.Tahir Bey ile Çiftçi Muhittin Bey'dir (52).

---

49 Yeni Asır, 17 Eylül 1930.

50 Hizmet, 10 Eylül 1930; Yeni Asır, 17 Eylül 1930.

51 Hizmet, 18 Eylül 1930; Yeni Asır, 17 Eylül 1930.

52 Hizmet, 17 Eylül 1930; Yeni Asır ,17 Eylül 1930.

8. Ödemiş kazası'nda kurulmuş olan yeni fırkanın idare heyetinin başkanı; Hancıoğlu Şükrü Bey, Katibi; Dış Tabibi Kemaleddin Ziya Bey, Muhasebecisi Un Tüccarlarından Şuayıp, azaları ise; Hilmi, İsmail, İhtiyat Zabiti Rasım, Avukat Celal, Karagözoglu Mehmet ve Bedri Beyler'dir (53).

9. Seferihisar kazası idare heyetinin başkanı; Hocazade Abdurrahman, katibi; Ramazanzade Fehmi, muhasebecisi; Çınarzade Necati, azaları ise; Gençler Birliği Başkanı M.Sezai, Gülzade Sadık, Tüccardan Ömer Lütfü, Tüccardan Bilal Beyler ve Keresteci Bilal Ağa'dır.

Yedek azaları ise; Tüccardan Giritli Cafer Ağa, Sepetçi Sabit Efendi ve Haşım Kahyaoglu Arif Efendi'dir (54).

10. Tire'de Serbest Fırka teşkilatını yapmakla Dr.Mustafa Ali Bey, bizzat fırka lideri Fethi Bey tarafından gönderilen bir mektup vasıtasıyla görevlendirilmiştir. Dr.Mustafa Ali Bey'de görevi kabul ederek, 7 kişiden oluşan ocak idare heyetini teşkil edip hükümete fırkanın kurulduğuna dair 13 Eylül 1930 günü bir beyanname vermiştir (55).

Tire kazasında yeni fırkanın reisi; Dr Mustafa Ali Bey, azaları ise; Şekip Mustafa Bey, Hacı Şerifzade Fuat Bey, Helvacızade Fahri Bey, Ahmet Efendizade Rasih Bey, Aydınlızade Faik Bey ve Kereste Tüccarlarından Mustafa Bey'dir.

---

53 **Hizmet**, 21 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 17 Eylül 1930; Hizmet gazetesi, Ödemiş'te kurulmuş olan Serbest Cumhuriyet Fırkası teşkilatı reisinin Hancıoğlu Şükrü Bey olduğunu belirtirken, Yeni Asır gazetesi, Ticaret Odası Reisi Rahmi Bey olduğunu bildirmektedir. Ayrıca, yeni fırkanın azalarının isimlerinde de bazı farklılıklar bulunmaktadır. Hizmet gazetesinin yayınlandığı listede yer alan, Muhasebeci Un tüccarlarından Şuayıp Bey ile Katib Dış Tabibi Kemaleddin Ziya Bey ve azalardan Hilmi, İsmail ve Bedri Beylerin adları, Yeni Asır gazetesinin yayınlandığı listede yer almamaktadır. **Yeni Asır** gazetesinin yayınlandığı listede yer alan İhtiyat Zabiti Şükrü Bey'in adı ise Hizmet gazetesinin yayınladığı listede bulunmamaktadır.

54 **Hizmet**, 17 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 17 Eylül 1930.

55 **Yeni Asır**, 14 Eylül 1930.

11. Torbalı kazası'nda yeni fırkanın idare heyeti reisi; Eczacı Cevat Bey, azaları ise; Ahmet Bahri, Tüccardan Halil, Tüccardan Muammer Beyler ile Çiftçi Halil Ağa'dır (56).

12. Urla kazası'nda Serbest Fırka'nın ocak idare heyetinin reisi; Tüccardan Mustafa Nuri Bey, katibi; Diş Doktoru Hulûsi Bey, muhasebecisi ise Zürradan İbrahim Bey'dir (57).

b- Faaliyetleri:

İzmir'in Bayındır kazasında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın idare heyeti teşekkül edip faaliyete başlamışsa da, kaza jandarma kumandanı Şükrü Efendi, idare heyeti üyelerinden bazılarını kandırarak istifa etmeleri için teşvik etmiştir.

İzmir'in Bergama kazası'ndaki yeni muhalefet fırkası teşkilatı 23 Eylül 1930 günü bir merasimle açılarak faaliyete başlamıştır. Teşkilatın yaptığı ilk iş, ziyaretçileri kabul ederek, nahiye ve köylerden gelen temsilcilerle temasa geçmek olmuştur (58).

İzmir'in Kemalpaşa kazası'nın Armutlu nahiyesi'nde Serbest Fırka'nın ocak reisi olan İbrahim Bey, İdare heyetinin verdiği karar üzerine fırkadan ihraç edilmiştir (59).

Yeni muhalefet fırkası'nın Kuşadası kazası'ndaki teşkilatı tamamlanarak, idare heyeti tarafından 15 Eylül 1930 günü, teşkilatın kurulduğuna dair hükümete beyanname gönderilmiştir. İlk gün, yeni fırkaya 500 kişi aza olarak kaydedildi. Bu sayı 21 Eylül 1930'da 800'e ulaşmıştır. Yeni fırkaya üye olanlar arasında Cumhuriyet Halk

---

56 **Hizmet**, 9 Eylül 1930; **Yeni Asır**, 1, 14, 17 Eylül 1930; Hizmet gazetesinin 9 Eylül 1930 tarihinde yayınlandığı listede yer alan Yeni fırkanın Torbalı kazası idare heyeti azalarından Tüccardan Muammer Bey'in adı Yeni Asır gazetesinin yayınladığı listede yer almamaktadır. Buna karşılık, Yeni Asır gazetesinin yayınladığı Tire kazası Serbest Fırka aza listesinde yer alan Ali Şinasi Bey, Zürradan Mehmet Bey, İbrahim Bey ve Tüccardan Ahmet Efendi'nin ismi de Hizmet gazetesinin listesinde bulunmamaktadır.

57 **Hizmet**, 21, 24 Eylül 1930.

58 **Hizmet**, 3 Teşrin-i evvel 1930.

59 **Hizmet**, 16, 18, 23 Eylül 1930.

Fırkası'ndan istifaya eden Kuşadası belediye reisi Kazım Bey de yer almaktadır (60).

23 Eylül 1930 günü ise, yeni fırkanın Davutlar, Selçuk, Burgaz ve Akçaova nahiyelerindeki Serbest Fırka teşkilâtları tamamlanarak faaliyete başlamıştır (61).

İzmir'e bağlı Menemen kazası'nın Çiğli köyünde de yeni fırkaya 500 kişi aza olarak kaydedilmiştir (62).

İzmir'in Ödemiş kazası'ndaki Serbest Fırka kaza ocağı ise 20 Eylül 1930'da faaliyete geçti. Aynı gün ocak idare heyeti seçimi de devam ediyordu. 28 Eylül'e kadar yeni fırkaya 4000'den fazla kişi üye olarak kaydedildi. Üye olanların 50'den fazlasını hanımlar oluşturmaktaydı (63).

Seferihisar kazası'nda ise, Serbest Fırka ocağı 16 Eylül 1930 günü faaliyete başladığı gibi, yeni fırkanın kaza idare heyetini oluşturacak olan kişiler de belirlenmiştir (64).

İzmir'in Tire kazası'nda yeni fırkanın kaza teşkilâtı tamamlanıp faaliyete geçmiş ve aza kaydına başlamıştır. Tire'de bulunan iki mahallenin muhtar seçimlerinden ikisini de Serbest Fırkanın namzedleri kazandığı için bu mahallelerde Halk Fırkası'na mensub bulunan 11 kişi fırkadan ayrılarak istifalarını Tire'deki Cumhuriyet Halk Fırkası mutemed vekili Esat Hoca'ya vermişlerdir. İstifa eden bu 11 kişi daha sonra Serbest Fırka'ya aza olarak kaydolmuşlardır (65).

---

60 **Hizmet**, 19, 23 Eylül 1930.

61 **Hizmet**, 21, 22 Eylül 1930.

62 **Yeni Asır**, 17 Eylül 1930.

63 **Hizmet**, 21, 29 Eylül 1930; Adem Sever, Ödemiş'de Serbest Fırka teşkilâtı kurulduğu zaman kendisinin de halkın büyük bir çoğunluğu gibi 2,5 lira para vererek yeni fırkaya üye olduğunu belirtmektedir. Adem Sever, 1907 Ödemiş doğumludur.

64 **Hizmet**, 17 Eylül 1930.

65 **Hizmet**, 18, 19 Eylül 1930.

Serbest Fırka'nın Urla kazası'ndaki ocak teşkilâtı da faaliyete başlamış ve 27 Eylül'e kadar 850 kişi aza olarak kaydedilmiştir.

Ödemiş'in merkez kazası'nda Serbest Fırka kaza ocağının faaliyetleri devam ederken, diğer taraftan Ödemiş'in Adagide ve Bademiye nahiyelerinin teşkilatları da tamamlanarak üye kaydına başlanmıştır (66).

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Anadolu'da teşkilatlanmayı en çok başardığı yerler, genellikle kıyı bölgeleri ve buralara yakın yörelerdir. Gerek iç pazarlar için, gerekse ihracata yönelik üretimde bulunan yerler, bu bölgelerdir. Bu sebeble de 1929-1930 Dünya Ekonomik Bunalımından en çok etkilenen nüfus buralarda bulunmaktadır. Bu nüfus sorunlarına bir çözüm bulacağı ümidiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası'na kaydolmuştur. Verdiğimiz listelerden de anlaşılacağı üzere İzmir'de Serbest Fırka'nın gerek merkez, gerekse kaza teşkilatlarında büyük ölçüde tüccarların yer aldığı görülmektedir. Bunun sebebini, İzmir'in ticarete dönük yapısında ve bir liman kenti olmasında aramak gerekmektedir. Tüccarlardan sonra ise , yeni fırkanın teşkilatında büyük oranda doktor, avukat, emekli memur ile küçük oranda da memur, bankacı, çiftçi ve emlak sahipleri yer almaktadır.